

ЛИБЕРАЛИЗАЦИЯ НА ПАЗАРА НА ПРИРОДЕН ГАЗ. ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ

Докторант инж. Марияна Крумова Вергиева
Висше училище по застраховане и финанси

MARKET LIBERALIZATION NATURAL GAS. IMPACT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Eng. Mariana K. Vergieva
Higher School of Insurance and Finance

Abstract: *The report examines the main thesis on the development of competitive energy markets, creating a competitive European energy market that is able to ensure that Europe's citizens - consumer choice, fairer prices, cleaner energy and security of supply. Focuses on the philosophy of the regulatory package that builds on the idea that safe supply of electricity and natural gas is essential for the development of European society, the implementation of a sustainable policy on climate change and the promotion of competitiveness within the internal market.*

It also takes into account the impact of changes in the energy sector on business and sustainable community development.

Keywords: energy, liberalization, competition, european projects, energy efficiency

I. Увод

Европейският съюз играе основна роля в либерализацията на пазара на електроенергия и природен газ като приема директиви и закони, които да бъдат приложени в националното законодателство. В България, енергийният пазар трябва да бъде напълно либерализиран през 2015 г.

Това ще доведе до съществени промени, като:

- разделяне на производителите и доставчиците от операторите на преносни системи
- правото на потребителите да сменят доставчика си на електричество и газ
- потребителите могат да получават цялостна информация за потреблението си
- повишаване на качеството на услугите
- нормализиране на цените

Директива 98/30/ЕО на Европейския парламент и Съвета от 22 юни 1998 г. относно общите правила за вътрешния пазар на природен газ налага два основни принципа. Отварянето за конкуренция трябва да бъде постепенно и да се осъществи в три етапа за период от 10 години, за да може газовата промишленост да се приспособи. Вторият принцип изисква съобразяване със специфичните национални условия, за да се запази системата от задължения за обществени услуги, както и изборът на различни системи за достъп до пренос и разпределение на природен газ.

Директивите в областта регламентират правилата за производството, преноса, разпределението и доставката на електроенергия и природен газ, както и разпоредбите относно защитата на потребителите, като целта се усъвършенстват и интегрират конкурентни пазари в Общността. Чрез Директивите се определят правилата, свързани с организацията и функционирането на енергийния сектор, свободния достъп до пазара, критериите и процедурите, приложими към организирането на търгове и към предоставянето на разрешения и управлението на системите. Уреждат се също така задълженията за предоставяне на универсална услуга и правата на потребителите на електроенергия и природен газ и се изясняват изискванията по отношение на конкуренцията.

Философията на регулаторния пакет, се гради върху идеята, че сигурното снабдяване с електроенергия и природен газ е от съществено значение за развитието на европейското общество, за прилагането на устойчива политика в областта на изменението на климата и за насърчаването на конкурентоспособността в рамките на вътрешния пазар. За тази цел се предвижда трансграничните междусистемни връзки да бъдат развити допълнително, с оглед да се гарантират доставките на всички енергийни източници на най-конкурентни цени както за потребителите, така и за промишлеността в рамките на Общността.

Основната цел е да се развие конкуренцията на енергийните пазари, като се създаде Европейски конкурентен енергиен пазар, който да е в състояние да гарантира на гражданите на Европа - избор за потребителите, справедливи цени, по-чиста енергия и сигурност на доставките.

II. Изложение

Регулиран и либерализиран пазар на природен газ

Основните промени по отношение на газа са идентични като при еленергията, а именно отделянето на собствеността на производството и преноса на природен газ, ограничаване на достъпа на компании от трети страни до преносните мрежи, както и разширяване правата на потребителите. С наредба от 2007 г. се определят методите за регулиране на цените на природния газ, правилата за тяхното образуване или определяне и изменение. Отварянето на пазара се извършва в съответствие с „Правилата за достъп до газопреносната и газоразпределителните мрежи”, приети от Държавната комисия за енергийно и водно регулиране. Разработва се и пазарният модел на балансиране, който да се синхронизира с Европейския Регламент (ЕО) № 715/2009 относно условията за достъп и с „Указанията за добри практики за балансиране на природен газ“.

В България основен доставчик на газ е „Булгаргаз”, с дял от 87% от продажбите. Дружеството осигурява доставката на природен газ чрез дългосрочни договори.

Реализирането на проекти с построяването на междусистемни връзки със съседни страни би дало шанс за условия на конкуренция на доставките. Също така развитието на газоразпределителните мрежи е доста ниско в сравнение с останалите страни на ЕС, като доставка се извършва само на територията на 35-40 общини.

В поредица от интервюта бивш министър на икономиката отправя послание, което най-общо може да се обобщи в следното ”нека наведем глава пред Русия и се съгласим на нейните условия за енергийните проекти и за цената на газа, защото ние сме 100 % зависими от Русия при доставките на газ и нямаме избор”. Да, 100 % сме зависими от Русия при доставките на газ, защото след приемането на България за член през 2007 г. на ЕС, правителството не предприе бързи и решителни стъпки за либерализация на пазара и диверсификация на газовите доставки. Въпросът е, защо

от 2007 г. до 2009 г. не се направи нищо. България упорито отказваше да предприеме необходимите стъпки за либерализация на енергийните си пазари, което включваше и диверсификация на доставките за газ и откъсване от 100 % - ната зависимост от Русия. Тази инертност доведе до първото предупреждение за неспазване на европейското законодателство в сектор енергетика, отправено към България през м. юни 2009 г. от Европейската комисия. България е равноправен член на Европейския съюз от 2007 г, но тя все още е много далеч от горещите теми и дискусии, които се водят в момента на европейско равнище в областта на енергетиката. Големите теми са свързани с това, как да се изгради функциониращ, подходящо регулиран, прозрачен и взаимно свързан европейски пазар, който да осигури на потребителите във всички 27 държави-членки разумни цени и сигурност на доставките. Европейската енергийна стратегия не се формира само от правителствата и политиците. Активно участие в този процес имат и представителите на бизнеса, защото в крайна сметка те са тези, които ще инвестират и създават общия пазар, а предвидимата и стабилна бизнес среда е от ключово значение за тях. Научната общност също има място в дебата, защото следващото десетилетие ще бъде десетилетието на иновациите, свързани с търсене и въвеждане на нови технологии за възобновяеми „зелени“ енергии. Не на последно място са и потребителите, защото те са тези, които следва да получат икономическите ползи от един добре развит конкурентен енергиен пазар. За съжаление, у нас все още не е започвал истинския обществен дебат, свързан с мястото на България в европейския енергиен пазар. Хоризонтът на нас българите свършва до поредното покачване на цените, до това как ще "изкараме следващия отоплителен сезон" и какво ни е казала Русия. Крайно време е да повдигнем поглед над хоризонта и да видим какво бъдеще очертава Европа за енергийните си пазари за следващите десет години. Крайно време е да осъзнаем, че от нас зависи доколко и как да участваме във формирането на европейските енергийни политики, целта на които е гарантиране сигурността на доставките за потребителите във всичките 27 държави-членки на ЕС. Крайно време е да приемем, че сме част от мащабен европейски енергиен пазар с 500 милиона потребители, който е в състояние да отстоява интересите им. България може и трябва да се включи като равностойна държава-членка в европейския дебат, а не да се чувства придатък на руската енергийна политика. Обидно е, да чакаме Европа да задейства наказателна процедура, затова, че не сме осъзнали националния си интерес и не сме предприели стъпки за диверсификация на газовите си доставки. Връзката с Гърция би ни гарантирало ефективно откъсване от 100%-ната зависимост от Русия при доставките на газ. Страната ни има нужда от визия, как да впише националния си енергиен пазар в европейския, за да може да се възползва от предимствата му.

Тук може да се направи една интересна аналогия:

„В минали времена императорът или кралят са решавали каква инфраструктура да се построи, а също къде и кога и тя да се построи.

Днес, решенията за инфраструктурата и инвестициите следва да се съобразяват с пазара.

Трябва да се признае, че процесът на либерализация на енергийните пазари не протича гладко в почти всички държави – членки. В своите анализи на пазара ЕК непрекъснато установява проблеми в отделните държави – членки. Така например в Съобщението на Комисията от 10 януари 2007 г., озаглавено „Енергийна политика за Европа“ се подчертава значението на завършването на вътрешния пазар на електроенергия и на създаването на условия на равнопоставеност за всички предприятия за електроенергия, установени в Общността. Съобщенията на Комисията от 10 януари

2007 г., озаглавени „Перспективи за вътрешния пазар на газ и електроенергия“ и извършения секторен анализ на ГД „Конкуренция“ „Разследване по силата на член 17 от Регламент (ЕО) № 1/2003 на европейските сектори на газ и електроенергия (окончателен доклад)“ показват, че действащите правила и мерки не осигуряват необходимата рамка за постигане на целта – добре функциониращ вътрешен пазар.

Установените неблагоприятни констатации принуждават Европейската комисия на 29 юни 2009 г. да предприеме строги мерки срещу 25 държави-членки, които не спазват законодателството на ЕС и не дават възможност на европейските потребители да се възползват от предимствата, които предлага един конкурентен и отворен енергиен пазар.

В тази връзка ЕК е изпратила официални уведомителни писма за неспазване на действащите разпоредби от съществуващото законодателство на Общността относно електроенергията и природния газ — така нареченият втори пакет от документи от 2003 г. до Австрия, Белгия, България, Чешката република, Дания, Германия, Естония, Испания, Финландия, Франция, Гърция, Унгария, Ирландия, Италия, Литва, Латвия, Люксембург, Нидерландия, Полша, Португалия, Румъния, Словения, Словакия, Швеция и Обединеното кралство.

Философията на регулаторния пакет, се гради върху идеята, че сигурното снабдяване с електроенергия и природен газ е от съществено значение за развитието на европейското общество, за прилагането на устойчива политика в областта на изменението на климата и за насърчаването на конкурентоспособността в рамките на вътрешния пазар. За тази цел се предвижда трансграничните междусистемни връзки да бъдат развити допълнително, с оглед да се гарантират доставките на всички енергийни източници на най-конкурентни цени както за потребителите, така и за промишлеността в рамките на Общността.

Основната цел е да се развие конкуренцията на енергийните пазари, като се създаде Европейски конкурентен енергиен пазар, който да е в състояние да гарантира на гражданите на Европа – избор за потребителите, справедливи цени, по-чиста енергия и сигурност на доставките.

Само чрез осигуряване на ефективно отделяне може да се отстранят стимулите на вертикално интегрираните предприятия да дискриминират конкурентите си по отношение на достъпа до мрежата и инвестициите. Отделянето на собствеността, което предполага определянето на собственика на мрежата за системен оператор и неговата независимост от интересите, свързаните с доставката и производството, е ефективен и стабилен начин за разрешаване на вътрешно присъщия конфликт на интереси и за гарантиране сигурността на доставките.

Ето защо във връзка с отделянето на собствеността, ЕК изисква от държавите-членки да гарантират, че едно и също лице или едни и същи лица нямат право да упражняват контрол върху предприятие за производство или доставка, ако едновременно с това упражняват контрол или каквито и да е права върху оператор на преносна система или върху преносна система. Обратно, правото на контрол над преносна система или оператор на преносна система следва да изключва възможността за упражняване на контрол или други права по отношение на предприятие за производство или доставка. Всяка система за отделяне следва ефективно да отстранява какъвто и да е конфликт на интереси между производители, доставчици и оператори на преносни системи, за да се създадат стимули за необходимите инвестиции и да се гарантира достъпът на нови участници на пазара.

Устойчиво развитие

1. Перспективи за развитие на Общините.

Газифицирането на дадено населено място променя коренно неговия облик в следните направления:

- Екологичен аспект на обитаваната природна среда;
- Комфортно и интелигентно отопление на жителите на населеното място, респективно и неговия социален ефект;
- Баланса на средствата, отделяни от общинската администрация за отопление на училища, детски градини и обществени сгради;
- Благоприятни условия за привличане на нови инвеститори и създаване на производства, възможности за разширяване и нови работни места /това е много важно за малките общини и способства за задържане на населението по места/;
- Повишаване постъпленията в Общината от данъци на работещи предприятия;
- Намаляване на безработицата.

2. Перспективи за развитие на Промисления сектор.

На големите и малки предприятия в условията на пазарна икономика е логично и редно в краткосрочен план да бъде предоставена техническа възможност за газифициране, като могат да бъдат изтъкнати следните аргументи:

- Най-бърза възвращаемост на инвестициите, поради големите консумации /особено за предприятията, консумиращи промишлен газъол, ел. енергия и пропан – бутан/;
- Наличие на достъп до свободен финансов ресурс;
- Относително най-малки инвестиции за единица инсталирана мощност;
- Повишаване на законовите изисквания по отношение на замърсяване на околната среда, с оглед приравняването им към Европейските норми и стандарти и съпроводеното с това повишаване на контрола от страна на Министерството на околната среда и водите.

Поради общият спад на промишленото производство голяма част от мощностите на предприятията не са уплътнени. Очакванията са макар и след време за повишаване ръста на производството, особено в приоритетни за страната ни отрасли, което би довело пък до повишение на консумираната енергия за отопление и технологични нужди. На пръв поглед това би трябвало да стане за сметка на завишаване консумацията на енергоносителя.

Евентуална бъдеща газификация на дадена стопанска единица, обаче дава големи възможности този въпрос да се разгледа от друга светлина, а именно:

- Газифицирането на използваните в момента котлоагрегати води до повишаване на тяхното КПД /за различните котли този процент е различен/;
- Газифицирането е съпроводено с подмяна на остарели горивни уредби с нови, отговарящи на съвременното равнище на развитие на горивната техника и даващи възможност за автоматизация, въвеждане на безстепенно регулиране на мощността и подобряващи горивния процес;
- Производствената единица става независима за динамично изменящия се пазар на течните горива;
- Отпадат разходите, покриващи кражби на течни горива;
- Системите за отчитане разхода за природен газ дават възможност за лесен контрол на изразходените количества за произволен период /час, смяна, ден, месец

и др./ и от там за търсене на пътища за общо снижаване на разходите за енергоносител.

3. Влияние върху Обществено-административния и Комунален сектор

Енергоносителите в този сектор се използват преимуществено /около 86 % по приблизителни статистически данни/ за отопление. Това обуславя и строго очертания сезонен характер на консумация. Изключения правят заведения за хранене, сградите в които се консумира топла вода /училища, детски градини, хотели/, фирми за битово обслужване /химическо чистене, перални/ и болнични заведения.

Към момента малка част от сградите в големия град са на централно отопление, но болшинството /в нетоплофицираните райони на градовете и в по-малките общини/ имат локални отоплителни системи.

Използва се основно леко котелно гориво, което прави тези котелни един от основните източници на вредни емисии на различни вещества /прах, сажда, NO_x , SO_2 / в атмосферата на града, особено през отоплителния сезон.

Голяма е и икономическата изгода при преминаване на природен газ, защото тенденцията е в понижаване цените на газа. По-ниските разходи на общините в този сектор ще облекчат общинския бюджет като цяло и ще освободят средства за други пера в него – култура, спорт, подобряване на социално битовите условия и др. Опитата показва, че съществуващите котли, които са от серията ГНВ, ПЛАМ и ОН, могат да се газифицират без големи разходи за конструктивни изменения от самите тях.

4. Влияние върху Малкия и Средния бизнес

Практиката в последните години показва, че малкия и среден бизнес най- бързо и гъвкаво реагира на пазарните условия. В предвид умалените мащаби и високата ефективност на производствените процеси, преминаването на по-икономически изгоден енергоносител оказва значително влияние във финансовия баланс на фирмите. Инвестициите за газифициране са в значително по-малки размери от промишлените предприятия, поради която причина около 95 % от малките фирми се възползват веднага от предоставената възможност за алтернативно гориво. Използваните отоплителни мощности са в не-големи размери, което им дава възможност вместо да преоборудват съществуващите /с КПД 75%/ да преминат към изцяло нови /с КПД 92%/.

5. Влияние върху битовия сектор

Безспорно газификацията на едно населено място се оценява в значителна степен от населението. В Европа използването на природен газ за битови нужди има приложение от началото на миналия век. Потребяването на природен газ е е критерий за висока култура на населението и стил на живот. Дори държавите от бившия социалистически лагер са газифицирали около 98 % от домакинствата. В България за съжаление този процес доста се е забавил.

Използването на природен газ в домакинствата на мястото на употребяваните сега горива носи много предимства, някои от които са в следните насоки:

- Отпадат немаловажни ангажименти на домакинството, а именно:
  - Да добива, транспортира, нарязва и съхранява дърва за огрев като предварително заплаща стойността им за целия отоплителен сезон;
  - Да транспортира и съхранява въглища за огрев, като предварително също заплаща стойността им за целия отоплителен сезон;
  - Да транспортира бутилки с пропан-бутан за готвене;
  - Да пали отоплителните системи 2-3 пъти в денонощие;

- Подобряване на битовите условия и повишаване на комфорта на обитаваната среда, постоянна температура в помещенията
- Облекчаване бюджета на домакинствата – тези, които използват еленергия и нафта за отопление и топла вода и еленергия и пропан-бутан за готвене;
- Подобряване на екологичната обстановка в града, намаляване на вредните емисии от прах и сажди от използваните в момента горива – нафта, въглища, брикети, дърва и др.
- Намаляване на разходите, поради по-високия КПД на съвременните газови уреди;
- Наличие на индивидуален разходомер за всеки потребител и възможността за използване на терморегулиращи устройства, стимулира икономичния режим на потребление на енергия като цяло;
- Използването на природен газ за готвене води до понижаване на разходите за подгръване при използване на аналогични електроуреди от по – стар тип, каквито са масово използваните в момента в България.

Характерно за тази група консуматори, е че са много на брой и сравнително равномерно разпределени на територията на града. Опити у нас и в други страни показва, че включването им става постепенно, неритмично и в зависимост от финансовото състояние на бъдещия потребител.

В този сегмент може да се направи следната прогноза:

- Газифицирането на битови консуматори ще става най-бавно, най-вероятно в средносрочен и дългосрочен план;
- Няма да бъдат газифицирани всички потенциални битови консуматори. Най-вероятно реализираният процент в зависимост от икономическата обстановка ще бъде между 55 и 75% от домакинствата;
- Нормално е в началния етап да бъдат газифицирани домакинства, чиито жилища се намират в близост до газопроводи;

Предимствата на природния газ спрямо другите горива като ценна химическа суровина, високоефективно технологично и енергийно гориво, в т.ч. и за автомобилния транспорт, определят 21 век като век на метана. Високите изисквания за опазване околната среда налагат замяната на течни и твърди горива с природен газ. Тези тенденции, характерни за страните от Европейския съюз, са в сила и за България във връзка с хармонизирането на нашите стандарти с Европейските норми и задълженията ни като част от голямото Европейско семейство.

В крайна сметка изводите, които могат да се направят по отношение предимствата от завършване процеса по либерализация са:

- ще се улесни трансграничната търговия на електроенергия и природен газ между държавите-членки;
- ще се създаде по-ефективен и независим национален регулаторен орган;
- ще се насърчи трансграничното сътрудничество и инвестициите;
- ще се гарантира по-голяма прозрачност на пазара при експлоатация на мрежите и доставките;
- ще се съдейства за увеличаване на солидарност между страните в Европейския съюз.

Литература:

1. Директива 2003/54/ЕС на Европейския парламент, публикувани на 17.01. 2003 г., прочетени на 22.03.2003 г. http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2003/l_176/l_1762003_0715en00370055.pdf
2. Директива 2003/55/ЕС на Съвета, 2003 г., публикувани на 17.01. 2003, прочетени на 22.03.2003 г. http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2003/l_176/l_17620030715en0057_0078.pdf
3. Дюлгерова Н. Енергийният експерт Проф. Нина Дюлгерова. Публикуван 06.12.2010, www.vsekiden.com/82703/
4. Закриват „Набуко” в края на юни?, Публикувана 28.05.2012 г., Прочетена 31.05.2012 г. http://news.ibox.bg/news/id_2091996868
5. РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 715/2009 относно условията за достъп до газоп-реносни мрежи за природен газ и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1775/2005, Публикуван 05.08. 2009 г., Прочетен 11.12.2012 г. <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en>
6. www.econ.bg – Анализна БСК на тема: Българския електроенергиен пазар: състояние и перспективи
7. www.evroportal.bg
8. www.europa.bg